

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ОБЛІК І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ
ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

(на матеріалах Приватного підприємства «Емілі-Трейд», м. Чернівці)

Студента 2 курсу
денної форми навчання
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
спеціалізації «Облік і
оподаткування»

Брешук
Сергій
Ярославович

Науковий керівник:
д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Завідувач кафедри:
д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Чернівці 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Економічна сутність та класифікація дебіторської заборгованості в системі управління підприємством.....	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості..	13
Висновки за розділом 1.....	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	21
2.1. Фінансовий облік дебіторської заборгованості торговельного підприємства.....	21
2.2. Облік безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості на підприємстві.....	29
2.3. Узагальнення інформації у звітності та особливості автоматизації обліку дебіторської заборгованості.....	34
Висновки за розділом 2.....	39
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	41
3.1. Економічний аналіз дебіторської заборгованості підприємства.....	41
3.2. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.....	48
Висновки за розділом 3.....	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі здійснення комерційної діяльності у підприємства виникає дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями продукції, персоналом, бюджетом, внутрішніми розрахунками тощо. У цьому контексті важливого значення набуває обґрунтування дієвих механізмів обліку, економічного аналізу та управління дебіторською заборгованістю підприємств різних форм власності. Господарська практика торговельних підприємств свідчить, що на розрахунки з покупцями за відвантажені товари припадає більше, ніж 4/5 загального обсягу дебіторської заборгованості, що робить її одним з основних об'єктів фінансового управління та системи обліку і економічного аналізу підприємства.

В умовах світової фінансово-економічної кризи, особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та запобігання безнадійним боргам на підприємствах. Ризик неплатежів за надані товари, роботи, послуги набув значно більшого масштабу та пригнічує ділову активність підприємства.

Вагомий внесок в теорію та практику обліку дебіторської заборгованості та її проблематику внесли такі вчені-економісти: М.Д. Білик, С.Ф. Голов, Н.М. Матицина, Ф.Ф. Бутинець, І.О. Бланк, Велш Глен, Шорт Деніел, Н.М. Грабова, А.Г. Загородній та інші.

Питання управління дебіторською заборгованістю висвітлені у багатьох підручниках, посібниках, монографіях провідних вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких варто виділити: О.І. Бланка, Л.О. Лігоненко, Н.М. Новікову, Е.І. Агеєва, М.Д. Білик тощо.

Дослідженням питання аналізу дебіторської заборгованості займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Ф.Ф. Бутинець, В. Белозерцев, О.П. Борзенко, М.П. Войнаренко, А.Ю. Волостникова, Л.В. Лахай, О.Г. Лищенко, Г.В. Митрофанов, Г.О. Кравченко, Н.С. Барабаш, А.Д. Шеремет та багато інших.

Не дивлячись на велику кількість дослідників з питань обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості, багато питань залишаються

не визначеними остаточно. Наприклад, теоретичні аспекти та інструментарій обліку дебіторської заборгованості саме торговельних підприємств потребують нових підходів, враховуючи швидкість якісного розвитку торгівлі. Ускладнюється дотримання основних методичних принципів ведення обліку, викривляється інформація про фінансовий стан підприємства, стан розрахунків, через що значно зменшується ефективність та дієвість прийнятих управлінських рішень, що говорить про недостатнє приділення уваги питанням організації обліку та контролю дебіторської заборгованості. Для розв'язання цих питань необхідна активізація та поглиблення досліджень у цій сфері.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю торговельного підприємства.

Для досягнення визначеної мети поставлені такі *завдання*:

- дослідити економічну сутність дебіторської заборгованості в системі управління торговельним підприємством;
- розглянути існуючі класифікації дебіторської заборгованості та удосконалити їх шляхом доповнення новими класифікаційними ознаками;
- дослідити нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- розглянути організацію ведення фінансового обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві;
- виявити розбіжності бухгалтерського й податкового обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованостей і їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства;
- розглянути недоліки відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності;
- розробити організаційно-інформаційну модель аналізу дебіторської заборгованості з метою обґрунтування необхідності проведення аналізу дебіторської заборгованості для ухвалення ефективних управлінських рішень;

- окреслити пропозиції щодо удосконалення ведення обліку дебіторської заборгованості, що сприятиме поліпшенню якості та зростанню ефективності управління цими видами активів на торговельному підприємстві.

Об'єктом дослідження є процеси обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості торговельного підприємства «Емілі-Трейд».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості ПП «Емілі-Трейд».

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося із застосуванням наступних методів:

- методи емпіричного дослідження. Спостереження – своєрідний нагляд за ситуацією на підприємстві з питань обліку дебіторської заборгованості. Порівняння – співставлення даних бухгалтерського обліку різних років з метою виявлення відхилень та проведення економічного аналізу показників, що характеризують дебіторську заборгованість;

- емпірично-теоретичні. Аналіз та синтез – при розгляді певного питання за умови його поділу чи поєднання з іншими параметрами, а також індукція, дедукція, абстрагування;

- методи теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття змісту та суті дебіторської заборгованості як економічної категорії;

- комплексний підхід – у процесі оцінювання якості бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами, для розробки методики розрахунку резерву сумнівних боргів і методичного підходу щодо оцінювання стану дебіторської заборгованості;

- системний підхід – для розробки методичного підходу до класифікації дебіторської заборгованості, основних напрямків розвитку обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості підприємства.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань організації і методики обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості, законодавчі акти України, нормативні документи, галузеві інструкції, що регулюють дебіторську заборгованість, що виникла на підприємстві, матеріали органів державної статистики, періодичних видань та

науково-практичних конференцій, дані бухгалтерського обліку та річних звітів ПП «Емілі-Трейд».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розроблених рекомендаціях та пропозиціях, спрямованих на вдосконалення обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості торговельного підприємства.

Основні результати проведеного дослідження, які становлять наукову новизну, полягають в наступному:

- удосконалено організаційно-інформаційну модель аналізу дебіторської заборгованості з метою обґрунтування необхідності проведення аналізу дебіторської заборгованості для ухвалення ефективних управлінських рішень;
- удосконалено облік дебіторської заборгованості на підприємстві, шляхом введення робочих документів та відображення на відповідних аналітичних рахунках термінову та прострочену дебіторську заборгованість та належним чином організувати її аналіз, що дасть можливість здійснювати контроль за виконанням договорів.

Практична цінність одержаних результатів полягає у тому, що рекомендації і пропозиції, викладені у дослідженні, спрямовані на розвиток теоретичних та організаційно-методичних положень обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд».

Публікації. За результатами дослідження опубліковано студентську наукову публікацію, що відповідає тематиці випускної кваліфікаційної роботи.

Структура і обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи становить 55 сторінок, містить 7 таблиць та 5 рисунків. Список використаних джерел налічує 93 найменування, дослідження містить 44 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та класифікація дебіторської заборгованості в системі управління підприємством

На сучасному етапі розвитку економіки звичайним явищем є наявність занадто великих обсягів дебіторської заборгованості. На сьогодні більшість українських торговельних підприємств перебувають на межі фінансової кризи.

Вітчизняні підприємства майже не мають можливості нормального функціонування у зв'язку з наявністю дебіторської заборгованості, що призводить до зменшення коштів в обороті. У таких умовах особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та попередження виникнення безнадійних боргів. Для ефективного управління дебіторською заборгованістю на підприємстві необхідно вивчити її економічну сутність, застосовуючи методи фінансового управління з метою досягнення результату.

Повертання дебіторської заборгованості в щонайменші терміни та недопущення в подальшому її збільшення - дійсна можливість подолати або зменшити дефіцит оборотних коштів.

Реалізація управлінських функцій підприємством щодо дебіторської заборгованості зумовлює необхідність вирішення таких завдань, як дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання. Публікації вчених, які займалися проблемами визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість», свідчать про складність досліджуваної категорії (див. додаток А).

Дебіторська заборгованість є одним із різновидів активів підприємства, який може бути реалізований, переданий, обмінаний на майно, продукцію, результати виконання робіт або надання послуг. У залежності від розміру

дебіторської заборгованості, термінів її погашення, а також від того, яка ймовірність непогашення заборгованості, можна зробити висновок про стан оборотних коштів підприємства та тенденції його розвитку [10].

З метою всеосяжного розвитку та безперервного функціонування всіх сфер економіки підприємцям необхідно, для прийняття рішень, отримувати правдиву, неупереджену та достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, особливо про стан дебіторської заборгованості.

З економічної точки зору дебіторська заборгованість розглядається як складова частина оборотних активів підприємства [11].

Для здійснення будь-якої господарської операції підприємство повинно здійснити розрахунки з іншим підприємством. З метою забезпечення зростання прибутку суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що у свою чергу призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба управління нею.

Наведені визначення свідчать, що автори по-різному дають визначення дебіторської заборгованості, але при цьому суть залишається незмінною. Дебіторська заборгованість здебільшого визначається як сума боргу підприємству від інших дебіторів, яка утворюється у процесі господарської діяльності. Таким чином, однотипного визначення дебіторської заборгованості в дослідженнях вчених не існує.

Варто зауважити, що нині під час відображення в обліку зобов'язань на перше місце виходить їх юридичний зміст. На думку вчених-юристів, для визначення дебіторської заборгованості слід застосовувати термін «майнові вимоги», тобто включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин [10]. Тобто під зобов'язаннями розуміється виникнення права вимог, що не знаходить висвітлення у сучасному вітчизняному обліку. А це безпосередньо впливає на момент відображення дебіторської заборгованості. З метою усунення цього недоліку пропонуємо під дебіторською заборгованістю

розуміти майнові та інші вимоги господарюючого суб'єкта до осіб, які є його боржниками у правовідносинах, що виникають за різних підстав.

Розуміння сутності дебіторської заборгованості сприяє ефективному контролю за її розмірами і термінами погашення на підприємстві, а також за своєчасним здійсненням розрахунків з дебіторами.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [12], Національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним. На відміну від українських П(С)БО, МСФЗ не передбачають єдиного стандарту, що регулює порядок обліку і відображення у звітності дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються кількома міжнародними стандартами, серед яких: МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [13], МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [14], МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [15] та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [16], тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів.

На сьогоднішній день принципи вітчизняного бухгалтерського обліку в основному відповідають принципам міжнародних стандартів фінансової звітності, але разом з тим мають ряд відмінностей (див. додаток Б).

Проведена порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості відповідно до МСФЗ та національних П(С)БО свідчить, що існує ряд відмінностей, а саме у:

- визнанні та припиненні визнання дебіторської заборгованості в обліку;
- відображенні дебіторської заборгованості у звітності;
- порядку визначення суми резерву сумнівних боргів.

Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів тощо, або ж від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської

заборгованості. Тому така заборгованість є фінансовим активом призначеним для перепродажу [17].

Визначення, наведене в П(С)БО 10, є ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, у тому числі й ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями.

Також у П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» надається визначення дебіторської заборгованості, що непризначена для продажу, - «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу» [17]. Дане тлумачення точніше розкриває сутність поняття «дебіторська заборгованість».

Визнання дебіторської заборгованості:

- згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визначена її сума одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг [9];
- згідно з МСФЗ 39 підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності [16].

Існування невеликого обсягу дебіторської заборгованості на підприємствах в ринковій економіці вважається об'єктивним явищем в господарському процесі, якщо контрагенти підприємства-кредитора виконують свої фінансові зобов'язання згідно з умовами, визначеними договірними відносинами.

Головною причиною зростання дебіторської заборгованості є відсутність коштів на рахунках підприємств. З метою запобігання втрат і визнання підприємства неспроможним, кожен господарюючий суб'єкт повинен прагнути до якнайбільшого скорочення дебіторської заборгованості. Але якщо з боку

дебіторів починається уникання виконання своїх фінансових зобов'язань в повному обсязі та у встановлені терміни, це призводить до порушення розрахунково-платіжної дисципліни, сприяє уповільненню кругообігу грошових коштів, погіршенню фінансового стану.

В економічній літературі існує безліч класифікацій дебіторської заборгованості.

Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну, довгострокову, сумнівну (див. додаток В).

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців із дати балансу [9].

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців із дати балансу.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Будь-яка заборгованість у будь-який момент може бути визнана підприємством безнадійною. Для того щоб визнати дебіторську заборгованість безнадійною, необхідно виконання однієї з умов:

1) закінчення строку позовної давності (пройшло три роки з моменту виникнення дебіторської заборгованості);

2) існує впевненість про неповернення заборгованості боржником.

Списання безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги здійснюється в момент її визнання або за рахунок створеного резерву сумнівних боргів, або шляхом віднесення на витрати звітного періоду.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості, яка наведена в П(С)БО і яка присутня в балансі, ураховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші.

Вчені-економісти [1-8] виділяють ще додаткові класифікаційні ознаки, які більш детально розкривають вид діяльності підприємства, що має таку заборгованість, а також такі функції підприємства як планування, аналіз та контроль дебіторської заборгованості (див. додаток Г).

На основі узагальнення і систематизації результатів досліджень вчених-економістів пропонуємо доповнити класифікаційні ознаки наступними критеріями:

- по відношенню до кредиторів (контрагентів): підтверджена та непідтверджена;
- за ризиком неплатежу: ризикована та неризикована;
- за реальністю виникнення: фіктивна та реальна;
- відносно підприємства: внутрішня та зовнішня.

Включення нових класифікаційних ознак характеризує все різноманіття існуючих видів дебіторської заборгованості. Крім того, дані класифікаційні ознаки дозволяють організувати діючу систему аналізу та контролю. На основі застосування розширеної класифікації дебіторської заборгованості з'являється можливість ведення управлінського обліку дебіторської заборгованості, що може стати ефективним інструментом для її контролю.

З метою правильної організації обліку розрахунків з боржниками необхідно розмежовувати дебіторську заборгованість на зовнішню і внутрішню, оскільки є відмінності у шляхах їх утворення та відображення і списання у бухгалтерському обліку.

До зовнішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити: заборгованість покупців та замовників за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги; суму авансів, виданих у звітному періоді під поставку товарів (робіт, послуг), які будуть отримані у наступному за звітним періоді; заборгованість інших дебіторів за реалізовані товари чи надані послуги; суму переоплати податків, зборів та інших платежів до бюджету (тобто заборгованість зовнішніх контрагентів).

До внутрішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити: заборгованість засновників по внесках до зареєстрованого капіталу, заборгованість підзвітних осіб, заборгованість працівників за надані позики або товари, продані в кредит, заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків.

Дебіторська заборгованість є високоліквідним активом. Разом з тим вона має підвищений ризик і великий обсяг прострочених і безнадійних зобов'язань, істотно збільшує витрати на обслуговування позикового капіталу, підвищує витрати підприємства. Наявність у підприємства неконтрольованої дебіторської заборгованості призводить до зменшення фактичної виручки, рентабельності й ліквідності оборотних коштів, відповідно, як наслідок, зниження фінансової стабільності, підвищення ризику фінансових витрат підприємства.

Отже, сучасна система управління дебіторською заборгованістю повинна включати всю сукупність методів аналізу, контролю й оцінки дебіторської заборгованості. Разом з тим управління дебіторською заборгованістю припускає активну і безпосередню роботу з джерелами виникнення простроченої заборгованості, а саме: постійну роботу з контрагентами, що включає не лише формування кредитної політики підприємства й організацію договірної роботи, але й управління борговими зобов'язаннями.

1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості

Правові засади організації документального оформлення дебіторської заборгованості чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами Міністерств, Відомств, Державної фіскальної служби, Національного банку України.

Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення реального фінансового стану

підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Враховуючі, що в економічній літературі автори пропонують розглядати п'ять рівнів організації бухгалтерського обліку, тому перелік нормативних актів, що регулюють облік, аналіз та контроль дебіторської заборгованості, ми пропонуємо відображати з урахуванням цих рівнів як наведено в додатку Д

Що стосується першого рівня регламентації, то дані нормативні документи мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань, бо вони домінують над іншими нормативними документами.

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Виконавець повинен надати послугу особисто, має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Також питання регулювання відносин між покупцями та замовниками висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» [20]. Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлює права споживачів і визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. У цьому законі наводяться визначення таких термінів:

- споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;
- договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;
- термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [12]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України (далі ПКУ), де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [9]. П(С)БО та ПКУ дають різні визначення терміна «безнадійна дебіторська заборгованість але його суть полягає в самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [21]. В даному

законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про форму статистичної звітності з дебіторської заборгованості. А саме в Постанові КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» зазначений порядок фінансування відрядження, норми відшкодування витрат, порядок забезпечення коштами працівників, термін відрядження [22].

Наступними документами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств [26].

Згідно до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів. Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [9]. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська

заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Тобто в стандарті висвітлена інформація про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів.

На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості їх декілька [13-16] і жоден з цих стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості.

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 16 «Витрати» [28, 29].

П(С)БО 15 «Дохід» висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг [28], де вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної

дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства.

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 «Витрати» [29]. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Досить важливого значення в системі обліку, аналізу та контролю дебіторської заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці. Розглянувши перелік спеціальних літературних джерел з питань обліку, аналізу та контролю дебіторської заборгованості можна зробити наступні висновки. Найбільше розглянуто бухгалтерський облік дебіторської заборгованості удосконаленням якого займалися П'ятигорець Г. С. [31], Єлісеєва О. [32], Масленніков Є. І. [33], Жарикова А. [34], Костюнік О. В. [35], Закревська О. Ю. [36], Ганусич В. О. [37], Бондарчук Н. В. [38], Колесник Н. В. [39], Косата І. А. [40]. Дане питання забезпечує ефективне управління, однак питанню класифікації при цьому приділено набагато менше уваги [41-42]. На нашу думку, дані джерела можуть бути використані для поділу дебіторської заборгованості на групи з метою проведення ефективного менеджменту залежно від запитів управлінського персоналу та для складання фінансової звітності.

Дуже мало уваги приділено проблемам законодавства з питань дебіторської заборгованості. З усього переліку авторів даним питанням займалися лише Прокопенко Т. Ю. [43], Івченко Л. В. [44], Топоркова О. В. [45], Носовець О. [46], Клепар Г. [47].

Враховуючи характер законодавства України, що має особливість часто змінюватись, дане питання потребує більшого розгляду. Через проблеми у

законодавстві, значною мірою страждає економіка. Критикою взаємозв'язку «законодавство-економіка» є автори Полторак А. С. [48], Варламова І. С. [49], Топоркова О. В. [50], Бірюкова А. О. [51], Потриваєва Н. В. [52], Диба М. І. [53], Ситник Г. В. [54], Фарінович І. В. [55], Цегельник Н. І. [56]. Вони говорять про недосконалість економічної системи в країні, що викликано законодавчою невідповідністю з міжнародними стандартами.

Разом з цим слід відмітити, що питанню економічного аналізу дебіторської заборгованості приділяють увагу такі автори, як Гнатенко Є. П. [57], Мягких І. М. [58], Терещенко М. К. [59], Лисенко А. М. [60], Паянок Т. [61], Бунда О. М. [62], Кручак Л. В. [63]. Вони роблять акцент на важливості аналітичної оцінки сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості з можливістю планування майбутніх ризиків.

Питанню внутрішнього контролю приділяють значно менше уваги ніж питанню обліку. Питання внутрішнього контролю розглядають Городянська Л. [64], Нікульникова Т. Т. [65], Урусова З. П. [66], Наумова Т. А. [67], Бурова Т. А. [68], Ткаченко І. В. [69], Свінарьова Г. Б. [70], Кириченко Ю. О. [71]. Вони розглядають програму внутрішнього контролю дебіторської заборгованості в розрізі загальної програми контролю на підприємстві пропонуючи власні підходи.

Одним з найважливіших, на нашу думку, є питання рефінансування дебіторської заборгованості, якому наразі приділено мало уваги. Крім праць Говорушко Т. А. [72], Данильчук І. В. [73], Чередник В. А. [74], Севрук Є. [75] спостерігається абсолютна відсутність інформації про факторинг та інші види рефінансування дебіторської заборгованості.

Хотілося б зазначити, що переважна більшість літературних джерел дивує своєю вузькістю. Більшість авторів розглядають питання вже давно розкриті у економічній літературі і лише доповнюють їх певними ознаками.

Чинна нормативна база і спеціальна література з обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості наведена у додатках Е1 та Е2.

Висновки за розділом 1

Дослідження теоретичних аспектів управління дебіторською заборгованістю підприємства дає підстави зробити наступні висновки:

1. З метою ефективного управління наявною дебіторською заборгованістю необхідно отримувати своєчасну інформацію, яку надає бухгалтерський облік. Встановлено, що нині не існує єдиного підходу до визначення сутності, причин виникнення дебіторської заборгованості. Проведений аналіз наукових досліджень надав можливість запропонувати під дебіторською заборгованістю розуміти майнові та інші вимоги господарюючого суб'єкта до осіб, які є його боржниками в правовідносинах, що виникають за різних підстав. Таким чином, запропоноване визначення дебіторської заборгованості охоплює всю сутність дебіторської заборгованості та розширює її поняття задля уникнення неправильного або неповного його розуміння.

2. На основі узагальнення та систематизації результатів досліджень вчених-економістів запропоновано доповнити класифікацію дебіторської заборгованості наступними ознаками: по відношенню до кредитора (контрагента); за ризиком неплатежу; за реальністю виникнення; відносно підприємства. Включення запропонованих класифікаційних ознак характеризує все різноманіття видів дебіторської заборгованості й, більше того, дозволяє організувати діючу систему аналізу та контролю. Удосконалена нами класифікація розширює існуючі на сьогодні класифікації, розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу. Вона враховує основні аспекти виникнення та відображення дебіторської заборгованості в звітності, враховує різноманітність контрагентів та об'єктів.

3. Досліджено нормативно-правову базу обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Запропоновано п'ять рівнів регламентації нормативних документів щодо обліку дебіторської заборгованості, це допоможе правильно та оперативно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз і контроль дебіторської заборгованості, щодо управління нею.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Фінансовий облік дебіторської заборгованості торговельного підприємства

Приватне підприємство «Емілі-Трейд», надалі – «Підприємство», створене за рішенням громадянина України Дьордійчука Руслана Леонідовича. Підприємство засноване на приватній власності. Скорочене найменування: ПП «Емілі-Трейд».

Підприємство є юридичною особою: має відокремлене майно, право від свого імені укладати угоди, набувати майнових та немайнових прав, нести обов'язки, виступати в суді, третейському суді як позивач, відповідач, третя особа.

Підприємство володіє, користується на власний розсуд належними йому основними засобами, цінними паперами та іншим майном, має самостійний баланс, власні і основні оборотні засоби, розрахунковий, валютний та інші рахунки в установах банків, круглу печатку із своїм найменуванням, відповідні штампи, фірмові бланки із своєю назвою та інші реквізити.

Підприємство в своїй діяльності керується чинним законодавством України, статутом (додаток Ж1), наказом про облікову політику (додаток Ж2) та рішенням керівних органів підприємства. Місцезнаходження підприємства: 58000, м. Чернівці, вул. Лінійна, 22.

Основним предметом діяльності ПП «Емілі-Трейд» в Україні є: роздрібна реалізація продукції власного та не власного виробництва, комісійна і комерційна торгівля (в т. ч. через мережу власних магазинів, складів, баз тощо).

Для забезпечення діяльності Підприємства створений статутний фонд за рахунок внеску засновника в розмірі три мільйона вісімсот тисяч (3 800 000) гривень. Засновник має право збільшувати розмір статутного фонду за рахунок власних коштів або чистого прибутку. Підприємство самостійно визначає ціни

та тарифи на свої послуги, продукцію, якщо інше не передбачено чинним законодавством України.

Управління Підприємством здійснюється засновником (директором). Діяльність Підприємства припиняється шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації. Рішення про припинення діяльності Підприємства приймається виключно засновником або іншим органом у випадках, передбачених чинним законодавством України.

Серед основних показників діяльності Підприємства виступають такі показники, як чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартість реалізованої продукції, фінансовий результат від операційної діяльності, чистий фінансовий результат та інші (див. додаток 31).

Як свідчать дані додатку 31 чистий дохід від реалізації продукції зріс у 2021 році на 20593,0 тис. грн. чи на 19,4 % порівняно з 2020 роком. Натомість у 2022 році він зріс на 4564,0 або на 3,6 % порівняно з 2021 роком. Собівартість реалізованих товарів у 2021 році зросла на 18897,0 тис. грн. чи на 19,5 % порівняно з 2020 роком. У 2022 році собівартість реалізованих товарів зросла на 5116,0 тис. грн. або на 4,4 %.

Чистий фінансовий результат у 2021 році становив 195,0 тис. грн. і збільшився порівняно з 2020 роком на 180,0 тис. грн. або у 12 разів. Натомість у 2022 році чистий фінансовий результат зріс на 192,0 тис. грн. або на 98,5 %, що є безперечно позитивним явищем. Підсумовуючи, можна сказати, що найкращі показники діяльності Підприємства були саме у 2022 році.

Провівши оцінку ліквідності балансу ПП «Емілі-Трейд» (див. додаток 32) слід зазначити, що на протязі 2020-2022 рр. існує нестача найбільш ліквідних активів, тобто підприємство не в змозі швидко погасити свої найбільш термінові зобов'язання. Найкраща ліквідність на підприємстві спостерігалась станом на 31.12.2021 р. коли власний та прирівняний капітал перевищував важко реалізовані активи.

Розрахувавши основні показники фінансової стійкості (див. додаток 33) слід зазначити, що майже кожен з них не відповідає своїм оптимальним значенням на протязі 2020-2022 рр. Лише у 2021 році ПП «Емілі-Трейд» мало у своєму складі власний оборотний капітал у сумі 1021,0 тис. грн.

Нестійкий фінансовий стан підтверджує оцінка типу фінансової стійкості (див. додаток 34), яка свідчить що на протязі 2020-2022 рр. на ПП «Емілі-Трейд» кризова фінансова стійкість, так як існує нестача загальної величини основних джерел формування запасів. У 2022 році нестача склала 5148,0 тис. грн. Єдиний вихід з цієї ситуації це збільшення суми власного оборотного капіталу за рахунок збільшення власних джерел фінансування.

Правильно організований фінансовий облік дебіторської заборгованості сприяє попередженню прострочення термінів платежів та недопущення доведення заборгованості до стану безнадійної.

Для обліку важливим є визнання активу у вигляді заборгованості. Згідно із П(С)БО 10, активом може бути визнана тільки та дебіторська заборгованість і тільки в тому випадку, якщо: існує ймовірність того, що підприємство одержить майбутні економічні вигоди від такої дебіторської заборгованості; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена. Нижче наведена класифікація дебіторської заборгованості в обліку (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Класифікація дебіторської заборгованості в обліку

Облікова політика підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості повинна включати наступні елементи: визнання та оцінка дебіторської заборгованості, класифікація та аналітика дебіторської заборгованості, визнання заборгованості сумнівною, період та метод нарахування резерву сумнівних боргів, визнання заборгованості безнадійною та порядок списання безнадійної заборгованості, що дає змогу раціонально організувати облік дебіторської заборгованості на підприємстві. Більш детальна характеристика вказаних елементів облікової політики представлена в додатку ІІ.

У процесі нашого дослідження на ПП «Емілі-Трейд», нами було встановлено, що процес підготовки Наказу про облікову політику має певні недоліки (див. рис. 2.2).

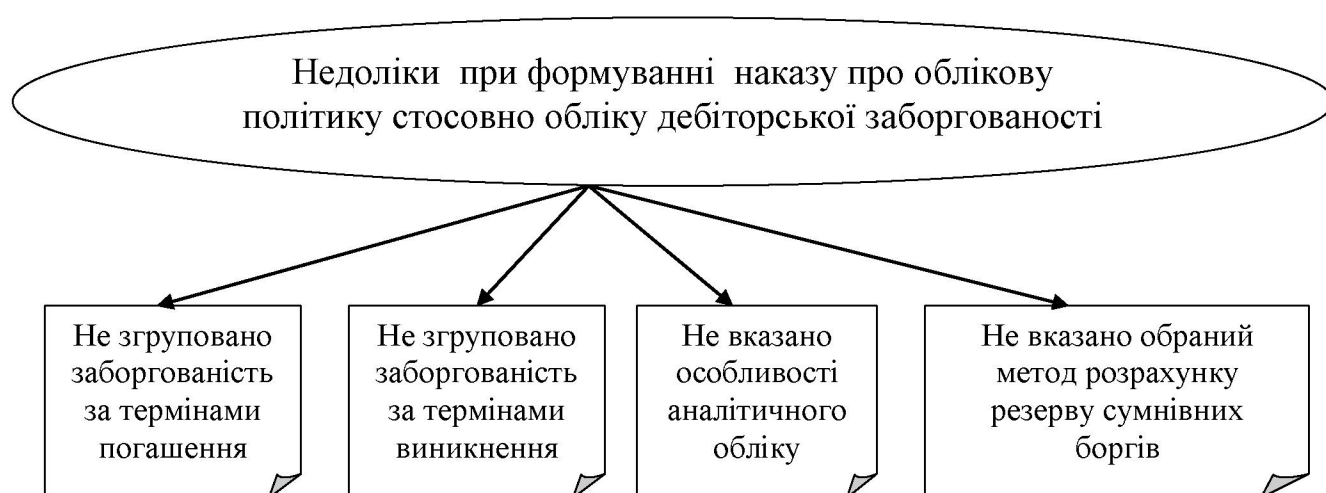

Рис. 2.2. Недоліки при формуванні наказу про облікову політику стосовно обліку дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд»

На нашу думку, вказані недоліки є досить суттєвими, адже не розкритий порядок групування дебіторської заборгованості за термінами виникнення має прямий вплив на відображувану інформацію у балансі, а саме її розподіл на поточну та довгострокову. Що стосується групування за термінами погашення, то воно є важливим для розрахунку резерву сумнівних боргів, а також для проведення аналітичних процедур.

Основні первинні документи, що засвідчують виникнення і погашення дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями та замовниками наведені у додатку ІІ

Враховуючі, що ПП «Емілі-Трейд» реалізує товари покупцям та замовникам в кредит, тобто з відстроченням платежу, то виникає дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги.

Для бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який має чотири субрахунки: 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»; 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»; 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»; 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом - сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «Емілі-Трейд» ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком. Типові бухгалтерські записи господарських операцій з розрахунків з покупцями та замовниками на ПП «Емілі-Трейд» представлені у додатку ІЗ

Іншим видом дебіторської заборгованості, який застосовується на ПП «Емілі-Трейд», є інша дебіторська заборгованість. Види іншої дебіторської заборгованості, документи та рахунки, які використовуються для їх обліку, представлені в додатку І4.

Розрахунки з різними дебіторами обліковуються на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Це рахунок активний (активно-пасивний), балансовий, основний, розрахунковий. За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення чи списання.

Аналітичний облік за рахунком 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться в розрізі окремих одержувачів грошових коштів у вигляді авансових платежів (за кожним дебітором).

Дебіторська заборгованість виникає по авансах виданих як у грошовій формі, так і у формі товарного кредиту (матеріальна форма). У випадку надання суб'єктами господарювання авансів під поставку товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт, надання послуг, у бухгалтерському обліку використовується субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Підприємницька діяльність тісно пов'язана з придбанням товарно-матеріальних цінностей шляхом оплати готівковими коштами через підзвітних осіб. Переважна більшість підприємств використовують можливість придбання активів за рахунок підзвітних коштів. Крім того, підзвіт кошти видаються при направленні працівників підприємства у відрядження.

Робітники підприємства направляються у відрядження згідно з наказом керівника. Термін відрядження не може перевищувати: в межах України – 30 календарних днів, за кордоном – 60 календарних днів.

Підприємство відшкодовує особам, що направлені у відрядження, за наявності підтверджуючих документів витрати: по найму житла в розмірі фактичних витрат, з урахуванням послуг, що надаються в готелях (прання, чищення і прасування одягу тощо); на проїзд до місця відрядження і назад (крім таксі) з урахуванням всіх витрат, що зв'язані з придбанням квитків, користуванням білизнаю в поїздах, а також страхових платежів на транспорті; на бронювання місць в готелях у розмірі, що не перевищує 50% вартості місця за добу.

Після повернення з відрядження робітник зобов'язаний надати авансовий звіт про витрачені у зв'язку з відрядженням суми. Разом зі звітом надаються документи про найм житла, проїзні та інші документи в оригіналі.

Не потребують документального підтвердження добові.

У випадку видачі підзвітних сум на господарські потреби, то до авансових звітів таких осіб прикладаються копії товарних чеків, матеріальні прибуткові ордера з розпискою осіб, що прийняли від підзвітної особи придбані предмети, і інші виправдні документи. В цьому випадку, якщо грошові кошти

не були використані за призначенням вони повертаються в касу на наступний після видачі робочий день.

Для обліку розрахунків з підзвітними особами використовують субрахунок 372. За дебетом субрахунку 372 облічуються суми, видані під звіт, за кредитом – суми, які підтверджені звітами та документами, а також повернуті невикористані суми. Кореспонденцію рахунків наведено в додатку И5 Аналітичний облік на субрахунку 372 ведеться по кожній підзвітній особі та кожному отриманому авансу окремо.

Дебіторська заборгованість за нарахованими підприємству доходами ведеться на субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами», на якому обліковуються нараховані дивіденди, відсотки за товарний кредит (розстрочку), орендна плата, роялті та інші пасивні доходи, що підлягають отриманню підприємством від спільної діяльності, володіння корпоративними правами в порядку участі в капіталі асоційованих і неасоційованих підприємств, а також від операцій, пов'язаних з передачею активів підприємства в користування іншим особам на підставі договорів фінансової оренди, кредитних договорів. Зазначені операції відображаються кореспонденцію рахунків зазначеною у додатку И6. На протязі 2020-2022 років на підприємстві розрахунків за нарахованими доходами не було.

Ще один вид розрахунків це розрахунки за претензіями. Їх виникнення на підприємстві пов'язане з нестачею товарів при постачанні, помилковим списанням банком грошових коштів з поточного рахунку та ін.

Для обліку використовується субрахунок 374 «Розрахунки за претензіями». За дебетом субрахунку 374 відображаються: розрахунки за претензіями до постачальників та підрядників, транспортних організацій по виявлених розбіжностях цін, тарифів, які були застережені в договорах, помилках у розрахунках; розрахунки за претензіями до постачальників матеріалів, товарів щодо якості поставлених запасів, яка не відповідає вимогам договору; розрахунки за претензіями щодо нестач при постачанні; тощо. Основні бухгалтерські проводки з обліку розрахунків за претензіями наведено в додатку И7. Аналітичний облік розрахунків за претензіями ведеться за кожним дебітором окремо.

Досить поширеним явищем, яке виникає в процесі фінансово-господарської діяльності торговельного підприємства, є завдання йому матеріальних збитків через недостачі, втрати і розкрадання грошових та товарно-матеріальних цінностей. Збиток, понесений підприємством – це виражена в грошовій формі шкода, завдана протиправними діями особи – робітника чи службовця підприємства. Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків, за умови виявлення винної особи, здійснюється на субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». За дебетом відображається факт виникнення дебіторської заборгованості, а за кредитом відображається списання заборгованості на основі ПКО, виписки банку, розрахунково-платіжної відомості. Аналітичний облік ведеться за кожною винною особою. Основні бухгалтерські проводки з обліку розрахунків за відшкодування завданих збитків наведено в додатку И8

Як зазначалося вище, ПП «Емілі-Трейд» не використовується субрахунок 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», що призначений для обліку розрахунків за позиками у кредитних спілках тому розглядати даний субрахунок не є доцільним.

Облік розрахунків за іншими операціями, які не відображаються на розглянутих вище субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», зокрема: розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки, ведеться на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». За дебетом рахунка відображається нарахування дебіторської заборгованості, за кредитом – погашення дебіторської заборгованості

Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення. Заборгованість, яка відображається на цьому рахунку, включає в себе різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами. Основні бухгалтерські проводки з обліку розрахунків з іншими дебіторами наведено в додатку И9.

Субрахунки 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» та 379 «Розрахунки за операціями з деривативами» на підприємстві не використовуються.

ПП «Емілі-Трейд» крім поточної дебіторської заборгованості може мати і довгострокову дебіторську заборгованість, оцінюється вона за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, які очікуються для погашення цієї заборгованості.

Для обліку дебіторської заборгованості яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу призначений рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» має такі субрахунки: 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»; 182 «Довгострокові векселі одержані»; 183 «Інша дебіторська заборгованість»; 184 «Інші необоротні активи».

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться по кожному дебітору окремо за термінами їх виникнення і погашення.

На протязі 2020-2022 років довгострокова дебіторська заборгованість на ПП «Емілі-Трейд» не виникала.

2.2. Облік безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості на підприємстві

У сучасних умовах господарювання підприємства за наявності конкуренції на ринках збуту з метою збереження партнерських відносин із замовниками змушені продавати продукцію, товари, виконувати роботи і надавати послуги з їх наступною оплатою. У результаті таких операцій виникає дебіторська заборгованість покупців (замовників), яка може бути погашена в строки, зазначені договором (контрактом), а може переходити в сумнівну та безнадійну дебіторську заборгованість. Це зумовлено, як правило, недостатньою поінформованістю або дослідженням фінансового стану й платоспроможності підприємства-покупця.

Тому актуальності набувають поняття сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості у податковому і бухгалтерському обліку. Сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість регулюється законодавчо-правовими

й нормативними актами, оскільки є об'єктом і податкового, і бухгалтерського обліку.

Існують суттєві розбіжності у визначеннях безнадійної дебіторської заборгованості та порядку формування й обліку резерву сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку, оскільки Податковий кодекс України (далі – ПКУ) [18] не дає визначення сумнівної дебіторської заборгованості, а Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [9] визначено, що «сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником».

Відповідно до цього положення, під безнадійною дебіторською заборгованістю розуміють «поточну дебіторську заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [9].

ПКУ формулює таке тлумачення цього поняття: «безнадійна заборгованість – заборгованість, що відповідає одній з таких ознак [18]:

а) заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;

б) прострочена заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, спрямовані на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;

в) заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією;

г) заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних після звернення кредитором стягнення на заставлене майно відповідно до закону та договору, за умови, що інші дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника, визначені нормативно-правовими актами, не призвели до повного покриття заборгованості;

г) заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;

д) прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі» [18].

Межа між сумнівною та безнадійною заборгованістю незначна, вона визначається впевненістю позичальника у погашенні замовником боргу за товари, роботи і послуги, що ускладнює визначення фінансового стану підприємства в цілому й доходу для цілей оподаткування, оскільки безнадійна дебіторська заборгованість у кінці звітного періоду відноситься на дебет рахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» і впливає на зменшення доходів.

Згідно ПКУ, платник податку – продавець товарів, робіт, послуг має право зменшити суму доходу звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг у поточному або попередніх звітних податкових періодах у разі, якщо покупець таких товарів, робіт, послуг затримує без погодження з таким платником податку оплату їх вартості (надання інших видів компенсації їх вартості). Право на зменшення суми доходу виникає, якщо протягом звітного періоду відбувається будь-яка з таких подій [18]:

а) платник податку звертається до суду з позовом (заявою) про стягнення заборгованості з такого покупця чи про порушення справи про його банкрутство або стягнення заставленого ним майна;

б) за поданням продавця нотаріус вчиняє виконавчий напис про стягнення заборгованості з покупця чи стягнення заставленого майна (крім податкового боргу).

Продавець у разі, якщо суд не задовольняє позов такого продавця або задовольняє його частково чи не приймає позов до провадження (розгляду) або задовольняє позов покупця про визнання недійсними вимог щодо погашення заборгованості чи її частини (крім припинення судом провадження у справі повністю або частково, у зв'язку з погашенням покупцем заборгованості чи її частини після подання продавцем позову), зобов'язаний збільшити:

- дохід відповідного податкового періоду на суму заборгованості (її частини), попередньо віднесеної ним до зменшення доходу;

- витрати відповідного податкового періоду на собівартість (її частину, визначену пропорційно сумі заборгованості, включеної до доходу відповідно до цього підпункту) товарів, робіт, послуг, за якими виникла така заборгованість, попередньо віднесена ним до зменшення витрат.

Якщо в наступних податкових періодах покупець погашає суму визнаної заборгованості або її частину (самостійно або за процедурою примусового стягнення), то продавець, який зменшив суму доходу звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг збільшує доходи на суму заборгованості (її частини) за такі товари, роботи, послуги, погашену покупцем, та збільшує витрати на собівартість (її частину, визначену пропорційно сумі погашеної заборгованості) цих товарів, робіт, послуг за наслідками податкового періоду, на який припадає таке погашення.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про сукупний дохід у складі інших операційних витрат. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат. Відповідно до ПКУ інші витрати звичайної діяльності (крім фінансових витрат), не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, зокрема витрати на створення резерву сумнівної заборгованості, визнаються витратами з метою оподаткування в сумі безнадійної дебіторської заборгованості.

Якщо сума кредиторської заборгованості платника податку за неоплачені товари (роботи, послуги) залишилася нестягнутою після закінчення терміну позовної давності, то у податковому періоді, на який припадає закінчення

терміну позовної давності, платник податку повинен суму такої заборгованості (з урахуванням податку на додану вартість) включити до складу доходів, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Так як на ПП «Емілі-Трейд» на протязі 2020-2022 років не створювався резерв сумнівних боргів, суми безнадійної дебіторської заборгованості відносяться до інших операційних витрат згідно з пунктом 20 П(С)БО 16 «Витрати» [29] та відображаються по дебету субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» з кредитом рахунків обліку заборгованості.

У тому випадку, якщо на ПП «Емілі-Трейд» буде створюватись резерв сумнівних боргів, сума безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) в межах створеного резерву списується за рахунок такого резерву. Така операція відображається по дебету рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» з кредитом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Якщо суми нарахованого резерву недостатньо для покриття всієї суми заборгованості, безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) списується з активів на інші операційні витрати. Якщо резерву нараховано більше, ніж сума непогашеної безнадійної заборгованості, залишок резерву після списання заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Безнадійна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), списується з балансу з відображенням втрат у складі інших операційних витрат по дебету рахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги». Вищевказаний порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості встановлено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Зазначимо, що доцільність, метод і терміни нарахування резерву сумнівних боргів підприємство обирає самостійно як елемент облікової політики.

Списання безнадійної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги можна віднести до складу податкових витрат з певним ризиком. У бухгалтерському обліку така заборгованість списується за рахунок створеного раніше резерву сумнівних боргів записом: Дт 38 «Резерв сумнівних боргів» Кт

рахунків, на яких обліковується заборгованість, наприклад, 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Одночасно зі списанням з балансу дебіторської заборгованості її сума відображається на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Така заборгованість обліковується на цьому субрахунку протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника.

Остаточне списання дебіторської заборгованості із субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» відбувається у разі:

1) надходження суми в порядку відшкодування з одночасними записами за дебетом рахунків 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках» чи інших рахунків обліку активів і кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів»;

2) закінчення строку обліку такої заборгованості (Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій) [24].

2.3. Узагальнення інформації у звітності та особливості автоматизації обліку дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість в наш час стала невід'ємною частиною системи розрахунків між підприємствами. В даний час даному питанню не приділяється належної уваги, так як присутність активних і пасивних зобов'язань у підприємства стало очевидним фактом. В результаті з'являється прострочена і безнадійна дебіторська заборгованість, скорочуються обсяги продажів, виникають проблеми з платоспроможністю і ліквідністю.

Дебіторська заборгованість представляють собою показники, рівень значень яких визначається різними зовнішніми і внутрішніми факторами. Одним з таких факторів, що значний вплив на ефективність результатів роботи по зниженню величини дебіторської заборгованості і зміцненню дисципліни

розрахунків з різними контрагентами, є якість інформації, що надається бухгалтерським обліком про стан розрахунків (див. додаток К1).

Після внесення останніх змін до головного фінансового звіту господарюючих суб'єктів збільшилася кількість виникаючих труднощів в процесі підготовки фінансової звітності та проведення аналізу фінансового стану підприємств, що виникають через урізання, доповнення, зміну структури балансу. Дослідження породжує необхідність повернення вилученої статті «Резерв сумнівних богів» та надання повторно статусу обов'язкових до вписування статтям переведеним до списку «вільного» подання, а саме: дебіторська заборгованість за нарахованими доходами та дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків.

На разі пропонується ввести до структури активу статтю з резерву, окрім поточної, відносно довгострокової дебіторської заборгованості, виділити в розрахунках з бюджетом належний підприємствам податок на додану вартість, переводити до поточної заборгованості покупців частинами довгострокову дебіторську заборгованість в порядку виконання різних етапів робіт, надання послуг, доповнити список додаткових статей, що вносяться на розсуд укладачів звіту, за рахунок статей дебіторської заборгованості в залежності від валюти проведення розрахунків.

Впровадження запропонованих варіантів дасть можливість об'єктивніше, повніше та чіткіше оцінювати ліквідність та платоспроможність підприємств та за допомогою балансів одних учасників господарського обороту контролювати інших в пунктах зазначення інформації про контрагентів торговельного підприємства «Емілі-Трейд».

Сьогодні одним із найважливіших показників і передумов успішного ведення бізнесу є використання сучасних автоматизованих систем інформації. Їхнє застосування надає нові можливості для розвитку і оптимізації бізнес-процесів, підвищує продуктивність праці, дає змогу ефективно використовувати ресурси, підвищувати якість управління бізнесом.

На вітчизняному ринку нараховується біля 30 програм, що покликані автоматизувати бухгалтерський облік. Зокрема, це такі сучасні бухгалтерські програми «Парус-Бухгалтерія», BAS: Бухгалтерія, Акцент та «Галактика».

На ПП «Емілі-Трейд» облік дебіторської заборгованості ведуть за допомогою програми BAS: Бухгалтерія конфігурація «Базова». Для розв'язання комплексу задач з обліку дебіторської заборгованості в типовій конфігурації BAS: Бухгалтерія використовують цілий ряд довідників. Так список усіх місць, де може бути готівка і безготівкові грошові кошти підприємства зберігають у довіднику *Рахунки нашої фірми*.

Довідник *Грошові рахунки*, підпорядкований довіднику *Контрагенти*, об'єднує список рахунків контрагента, через які той провадить безготівкові платіжні розрахунки. Кожний елемент довідника містить реквізити, які визначають вид рахунка (назву, тип рахунка, а також інші банківські реквізити контрагента).

Для ведення валютного обліку використовують довідник *Валюти* Перед початком роботи у довідник вводять мінімум національну валюту (гривню). Національну валюту також потрібно зазначити у відповідній константі. Для неї курс НБУ і кратність дорівнюють одиниці.

Для зберігання списку типових призначень платежів застосовують довідник *Призначення платежів*. За його допомогою заповнюють документ *Платіжне доручення*. Цей довідник містить стислу і повну назви платежу. Під час його заповнення не треба дописувати в кінці повної назви такі фрази, як «у т.ч. ПДВ», «без ПДВ», оскільки ці рядки програма підставляє автоматично залежно від заданої суми ПДВ.

Довідник *Банки* призначений для зберігання списку банків України, де відкрито рахунки контрагентів, які використовують безготівкову форму розрахунків. Інформацію з довідника застосовують для заповнення реквізитів довідників *Контрагенти*, *Грошові рахунки* і *Наші грошові рахунки*. МФО банку використовують як код довідника (рис. 2.3).

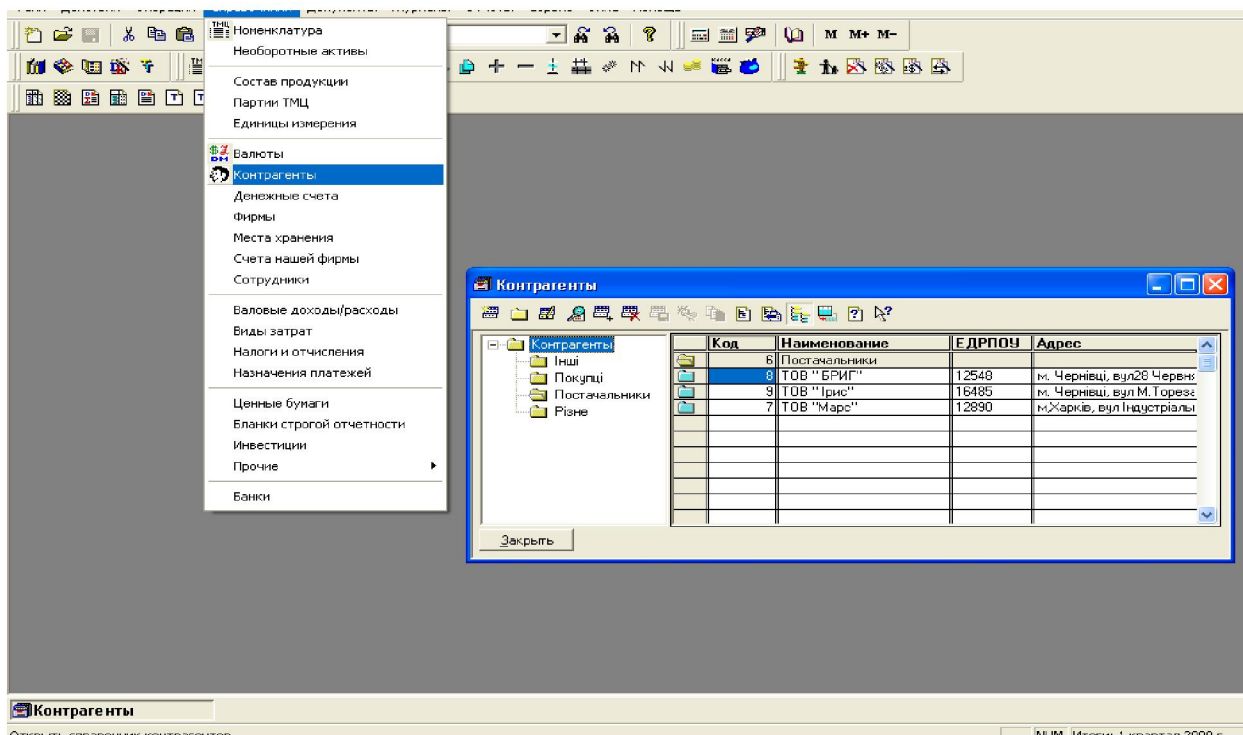

Рис. 2.3. Довідник *Контрагенти* в програмі BAS: Бухгалтерія

План рахунків в програмі BAS: Бухгалтерія наведено на рис. 2.4.

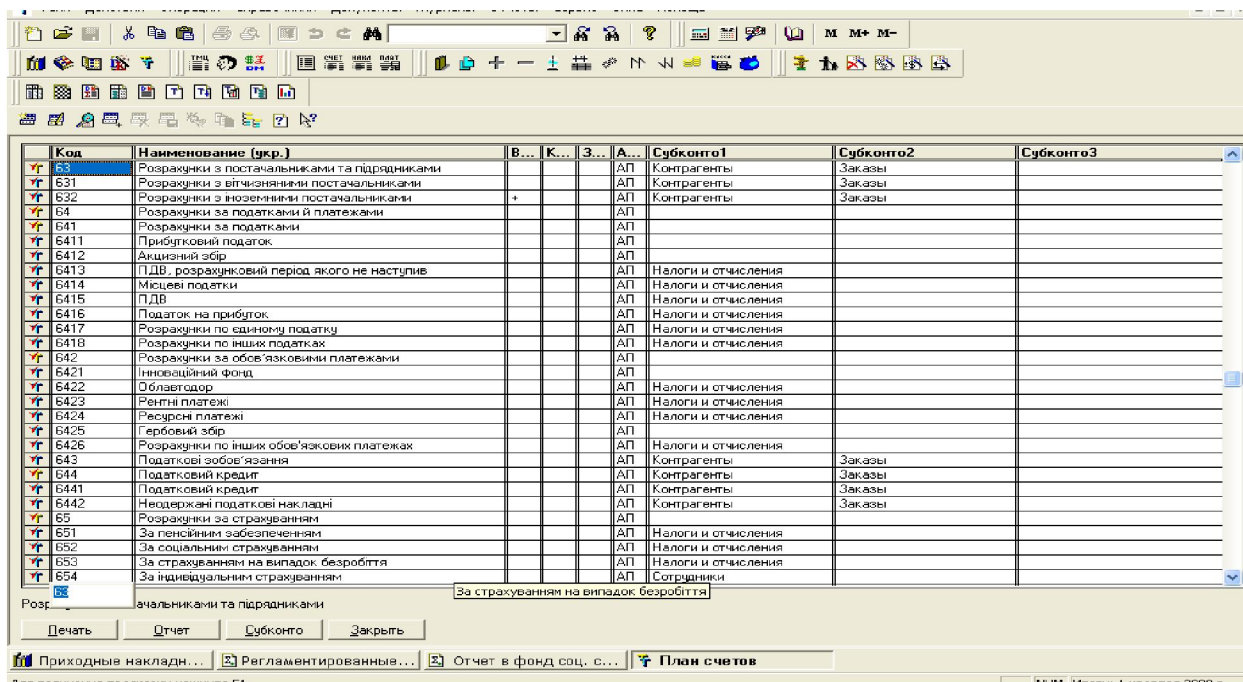

Рис. 2.4. План рахунків в програмі BAS: Бухгалтерія

Облік розрахунків підприємства з його контрагентами (покупцями і замовниками) ведеться в типовій конфігурації в розрізі так званих документів-замовлень. Документом-замовлення в програмі є перший документ в пов'язаній

за змістом послідовності документів, які впливають на стан розрахунків з контрагентами.

Для кожного клієнта в реквізиті «Вид взаєморозрахунків» форми елементів довідника «Контрагенти» визначається варіант обліку взаєморозрахунків з клієнтом - по рахунках / накладних або за договорами. Наприклад, ПП «Емілі-Трейд» може вести облік взаєморозрахунків з постійними покупцями (постачальниками) в розрізі договорів, а випадковими покупцями (постачальниками) - в розрізі рахунків / накладних. Разом з тим, вибір варіанту обліку взаєморозрахунків «По договорам» зберігає можливість ведення обліку розрахунків з тим же контрагентом в розрізі рахунків (накладних).

Типова конфігурація дозволяє вести облік господарських операцій підприємства по кількох видах розрахунків - готівка, передплата.

Програма BAS: Бухгалтерія дозволяє вести як синтетичний облік (вводити проводки і на їх основі отримувати оборотно-сальдові відомості, карточки рахунків, головну книгу, вести касу, обробляти банківські документи, друкувати платіжні документи і видавати звіти для податкових органів) так і аналітичний (простежувати розрахунки з конкретними покупцями і постачальниками, враховувати наявність і рух товарів і основних засобів, виконання договорів, розрахунки по зарплаті і з підзвітними особами тощо).

Зараз все більша кількість підприємств впроваджує інформаційну систему BAS: Бухгалтерія. У додатку К2 проаналізовано порівняння функцій програм BAS: Бухгалтерія та 1С: «Бухгалтерія 7.7» щодо обліку дебіторської заборгованості.

Використання BAS: Бухгалтерії особливо конфігурацій «Роздрібна торгівля» та «Управління торгівлею» дозволить значно підвищити ефективність обліку дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд», зокрема:

- знизити помилки в розрахунках, так як багато розрахунків автоматизовані;
- підвищити ефект своєчасності контрольних операцій (так як багато контрольних операцій можуть проводитися також автоматизовано);
- спростити зведення даних у форми звітності та формування форм

звітності;

- полегшити транспортування документів між підрозділами, внутрішніми і зовнішніми користувачами;
- дозволить отримати більш точну та достовірну інформацію про дебіторську заборгованість без додаткових затрат часу та облікових робіт.

Висновки за розділом 2

Дослідження сучасного стану обліку дебіторської заборгованості на торговельному підприємстві дає підстави зробити наступні висновки щодо його удосконалення:

1. Доведено, що організація обліку дебіторської заборгованості на торговельному підприємстві «Емілі-Трейд» має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами. Визначено, що облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відбивати й характеризувати фінансово-господарську діяльність з достатньою конкретизацією, з метою уникнення проблем неплатежів.

2. На підставі логічного аналізу обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості доцільно зазначити необхідність приведення у відповідність поняття сумнівної й безнадійної дебіторської заборгованості у податковому та бухгалтерському обліку, й доповнення П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» ознаками визначення безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до ПКУ, що сприятиме усуненню розбіжностей у визначеннях безнадійної дебіторської заборгованості та порядку формування й обліку резерву сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку.

Бухгалтерська безнадійна дебіторська заборгованість є більш оціночною категорією, тобто визнання заборгованості безнадійною відбувається на підставі наявності у суб'єкта господарювання чи його посадових осіб сумніву щодо її погашення або впевненості у її погашенні боржником. Стосовно

бухгалтерської дебіторської заборгованості правове регулювання критеріїв визнання її такою обмежується зазначеними оціночними категоріями (сумнівом та впевненістю), які є більш суб'єктивними, ніж об'єктивними, оскільки виникають у результаті процесу мислення певних посадових осіб.

Що ж стосується безнадійної дебіторської заборгованості, то у цьому разі законодавець віддав перевагу об'єктивним факторам, які усувають фактор наявності бажання платника податку віднесення до безнадійної тієї чи іншої заборгованості. Таке законодавче «зарегулювання» цього питання є зрозумілим та логічним, оскільки податкові правовідносини є більш ризикованими як для платника податку, який може понести відповідальність у разі неправильного формування бази оподаткування податком на прибуток, так і для державного бюджету, який у разі завищення розміру безнадійної дебіторської заборгованості може позбутися частини надходжень із цього ж податку.

3. Після внесення останніх змін до головного фінансового звіту господарюючих суб'єктів збільшилася кількість виникаючих труднощів в процесі підготовки фінансової звітності та проведення аналізу фінансового стану підприємств, що виникають через урізання, доповнення, зміну структури балансу. Дослідження породжує необхідність повернення вилученої статті «Резерв сумнівних богів» та надання повторно статусу обов'язкових до вписування статтям переведеним до списку «вільного» подання, а саме: дебіторська заборгованість за нарахованими доходами та дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків.

4. На ПП «Емілі-Трейд» облік дебіторської заборгованості ведуть за допомогою програми BAS: Бухгалтерія конфігурація «Базова». На ринку сучасного програмного забезпечення для автоматизації обліку присутня велика кількість комп'ютерних програм. У всіх програмних продуктах реалізовані функції електронного документування, відображення у регістрах обліку та регламентованих і довільних звітних формах операцій з ідентифікації, оцінки, розрахунків з дебіторами. Однак доведено, що оптимальним програмним забезпеченням автоматизованої системи обліку дебіторської заборгованості для ПП «Емілі-Трейд» є BAS: Бухгалтерія конфігурації «Роздрібна торгівля» та «Управління торгівлею».

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Економічний аналіз дебіторської заборгованості підприємства

У сучасній методичній, науковій літературі наводяться різноманітні методики аналізу дебіторської заборгованості. Так науковці А. А. Демкович, Г. І. Андрєєва, А. Є. Мельник, О. О. Сорокопуд пропонують різні підходи, але кожний з них має свої недоліки (див. додаток Л1). А отже методичні підходи та організаційно-інформаційну модель аналізу дебіторської заборгованості необхідно удосконалювати.

Аналіз дебіторської заборгованості торговельного підприємства має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами. Облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відображувати і характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією, саме це зумовлює подальший напрям досліджень в галузі облікового та аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Основні узагальнюючі показники, які характеризують стан дебіторської заборгованості наведені у додатку Л2. Аналіз зазначених показників доцільно проводити у динаміці. Порівнявши інтервальні показники дебіторської заборгованості за декілька періодів та моментні показники станом на певну дату, можна зробити висновки, щодо того, поліпшився чи погіршився стан розрахунків з дебіторами порівняно з попереднім періодом. Повний аналіз стану дебіторської заборгованості неможливий без порівняння її з рівнем кредиторської заборгованості на підприємстві.

Нами розроблена організаційно-інформаційна модель проведення аналізу дебіторської заборгованості на торговельному підприємстві (див. додаток Л3).

Пропонуємо аналіз дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» проводити вивчаючи та здійснюючі оцінку: складу та структури дебіторської заборгованості; питомої ваги дебіторської заборгованості в сумі поточних активів; показників стану та ліквідності дебіторської заборгованості; впливу дебіторської заборгованості на фінансові результати підприємства; пошуку шляхів прискорення оборотності дебіторської заборгованості.

Насамперед необхідно визначити, які зміни відбулися в складі та структурі дебіторської заборгованості у звітному періоді порівняно з минулим, а також у питомій вазі дебіторської заборгованості щодо загальної суми оборотних активів (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка дебіторської заборгованості ПП «Емілі-Трейд» за 2020-2022 роки

№ з/п	Найменування	Роки			Абсолютне відхилення, тис. грн.			Темпи приросту, %		
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2022/2020	2021/2020	2022/2021	2022/2020
1	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	7134,0	8243,0	8639,0	1109,0	396,0	1505,0	15,5	4,8	21,1
2	Дебіторська заборгованість з бюджетом	940,0	841,0	688,0	-99,0	-153,0	-252,0	-10,5	-18,2	-26,8
3	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	184,0	443,0	112,0	259,0	-331,0	-72,0	140,8	-74,7	-39,1
4	Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	168,0	129,0	3,0	-39,0	-126,0	-165,0	-23,2	-97,7	-98,2
5	Всього	8426,0	9656,0	9442,0	1230,0	-214,0	1016,0	14,6	-2,2	12,1
6	Частка дебіторської заборгованості, %:									
	- у загальній сумі оборотних активів	41,14	45,16	42,27	4,02	-2,89	1,13	9,77	-6,40	2,75
	- у виручці	6,57	6,29	7,19	-0,28	0,90	0,62	-4,26	14,31	9,44

Як показують дані табл. 3.1 дебіторська заборгованість зменшилася на протязі 2022 року. Загальна сума дебіторської заборгованості зменшилась на 214,0 тис. грн. або на 2,2 % в 2022 році порівняно з 2021 роком. Це відбулося за рахунок зменшення дебіторської заборгованості за розрахунками: за виданими авансами на 331,0 тис. грн. або на 74,7%; з бюджетом на 153,0 тис. грн. або на 18,2%; із внутрішніх розрахунків на 126,0 тис. грн. або на 97,7%. Натомість зросла дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги в 2022 році склала 8639,0 тис. грн., що на 396,0 тис. грн. або на 4,8% більше ніж в 2021 році.

Розглядаючи частку дебіторської заборгованості в оборотних активах, бачимо деяке коливання, так в 2022 році вона склала 42,27 %, що на 2,89 % менше ніж в 2021 році. Частка в виручці навпаки зросла з 6,29 % до 7,19 %. Це негативне явище так як заборгованість підприємства збільшується, а у виручці найбільшу частину складають не борги а готівка за реалізовані товари. На досліджуваному підприємстві згідно наказу Про облікову політику резерв сумнівних боргів не створюється. Варто зазначити, що довгострокова дебіторська заборгованість у 2020-2022 роках на ПП «Емілі-Трейд» була відсутня. Провівши аналіз динаміки дебіторської заборгованості, проведемо оцінку її структури (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Структура дебіторської заборгованості ПП «Емілі-Трейд» за 2020-2022 роки

Найменування	Роки						Відхилення, %		
	2020		2021		2022		2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %			
1. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	7134,0	84,67	8243,0	85,37	8639,0	91,50	0,70	6,13	6,83
2. Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
- з бюджетом	940,0	11,16	841,0	8,71	688,0	7,29	-2,45	-1,42	-3,87
- за виданими авансами	184,0	2,18	443,0	4,59	112,0	1,19	2,40	-3,40	-0,99
- із внутрішніх розрахунків	168,0	1,99	129,0	1,34	3,0	0,03	-0,65	-1,31	-1,96
Всього	8426,0	100,00	9656,0	100,00	9442,0	100,00	x	x	x

Як видно з табл. 3.2 склад дебіторської заборгованості в 2022 році повністю змінився. Питома вага дебіторської заборгованості за товари роботи, послуги склала 91,50%, хоча в 2021 році та в 2020 році вона складала 85,37% та 84,67% відповідно. Питома вага дебіторської заборгованості за розрахунками навпаки зменшилася, так з бюджетом склала у 2022 році 7,29%, що на 1,42% менше порівняно з 2021 роком, за виданими авансами у 2022 році зменшилася на 3,40% порівняно з 2021 роком та на 0,99% порівняно з 2020 роком, із внутрішніх розрахунків у поточному 2022 році склала 0,03 %, що на 1,31 % менше порівняно з 2021 роком.

Наступним кроком аналізу є аналіз давності утворення заборгованості. Так заборгованість ділиться на терміни погашення до 1 місяця, від 1 до 3, від 3 до 6 місяців, від 6 до 12, понад рік. Методика обчислення даних показників представлена у додатку Л2. Розрахунок тривалості періоду погашення та коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості по ПП «Емілі-Трейд» за 2020-2022 рр. розраховано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Період оборотності дебіторської заборгованості
на ПП «Емілі-Трейд» за 2020-2022 роки**

Показник	Роки			Відхилення (+;-)					
	2020	2021	2022	абсолютне, тис. грн			відносне, %		
				2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
1. Середні залишки на рахунках дебіторів, тис. грн.	8496,0	9041,0	9549,0	545	508	1053	6,4	5,6	12,4
2. Виручка від реалізації, тис. грн.	128263,0	153571,0	131281,0	25308	-22290	3018	19,7	-14,5	2,4
3. Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, дні	24	21	26	-3	5	2	-12,5	23,8	8,3
4. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, рази	15,097	16,986	13,748	1,889	-3,238	-1,349	12,5	-19,1	-8,9

За досліджуваний період середні залишки дебіторської заборгованості збільшилися на 508,0 тис. грн. Виручка від реалізації навпаки зменшилася на 22290,0 тис. грн. чи на 14,5 %. Відповідно тривалість обороту зросла на 5 днів, що є негативним явищем. Кількість оборотів зменшилася на 3,2 обороти. Отже за звітний 2022 рік на ПП «Емілі-Трейд» погіршилася ситуація з повернення дебіторської заборгованості контрагентами (рис. 3.1).

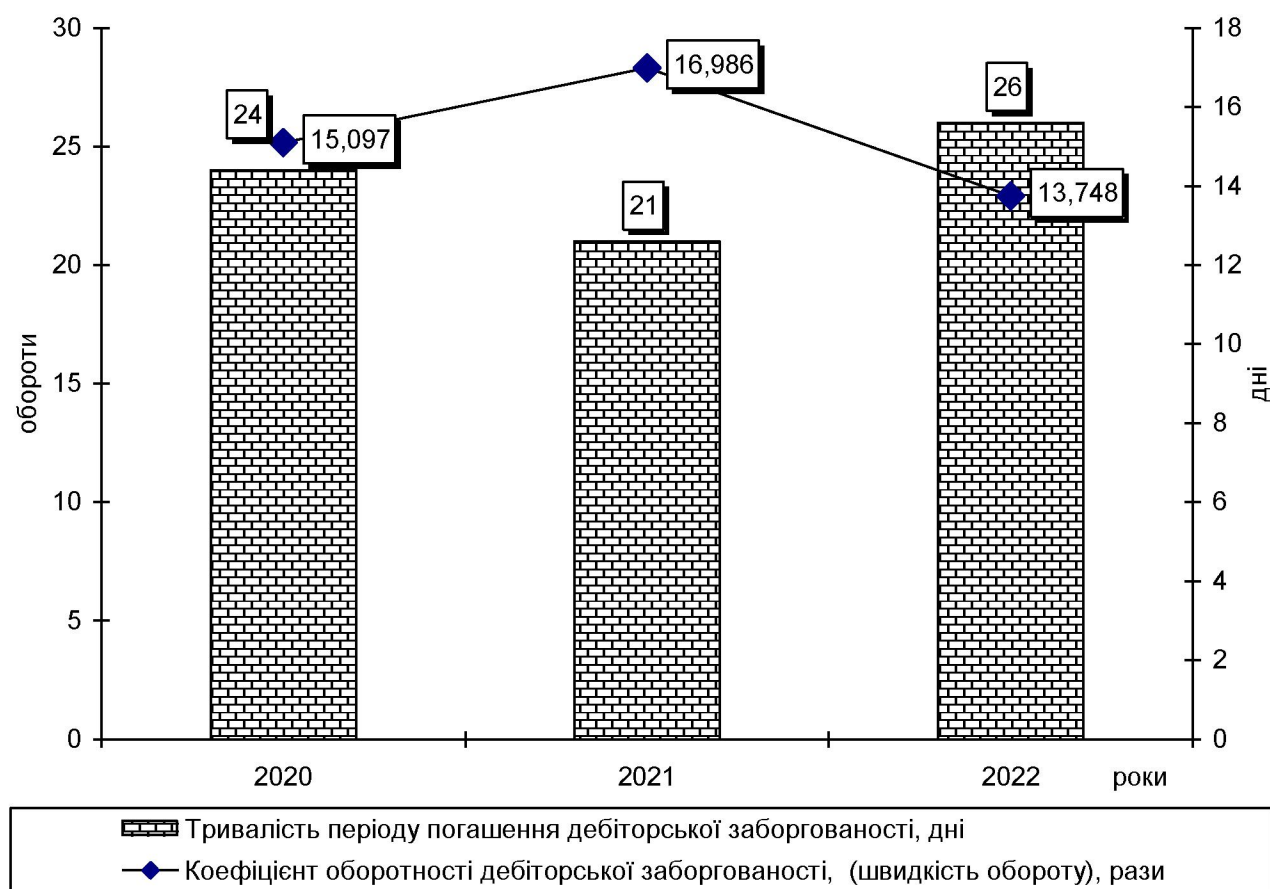

Рис. 3.1. Динаміка оборотності дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» за 2020-2022 рр.

Основними шляхами вирішення проблем по недоотриманню коштів по дебіторській заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» є : проведення моніторингу стану дебіторської заборгованості шляхом залучення до нього оперативної облікової інформації; розрахунок економічного ефекту від застосування факторингу для рефінансування дебіторської заборгованості та зменшення ризику втрати платоспроможності та мінімізація податкових наслідків;

розрахунок планового показника допустимого залишку дебіторської заборгованості за товари, що реалізується з відстрочкою платежу. Достовірна оцінка найбільш оптимальних термінів надання відстрочки платежу дебіторам з урахуванням обсягів реалізації товарів та тривалості її обороту.

Далі, розглянемо порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ПП «Емілі-Трейд» за 2020, 2021 та 2022 роки (див. додаток Л4).

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ПП «Емілі-Трейд» показав, що у 2020-2022 роках кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську в середньому майже у два рази, що є негативним явищем.

У 2022 році кредиторська заборгованість порівняно з минулим роком зросла більшими темпами ніж дебіторська заборгованість, що оцінюється негативно, адже підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості, це пов'язано з тим що на підприємстві виникла незначна частина нестачі основних джерел покриття.

На протязі 2020-2022 років дебіторська заборгованість переважає кредиторську лише за статтею дебіторської заборгованості за товари, роботи послуги. Натомість у 2022 році дебіторська заборгованість переважає кредиторську за такими статтями як: розрахунки з бюджетом на 688,0 тис. грн.; розрахунки з авансами на 112,0 тис. грн.; розрахунки із внутрішніх розрахунків на 3,0 тис. грн. На підприємстві спостерігається заборгованість по оплаті праці працівників у сумі 146,0 тис. грн., та відповідних відрахувань до фонду соціального страхування у сумі 46,0 тис. грн.

Одним з важливих етапів аналізу розрахунків з дебіторами є визначення перспективної оцінки фінансової рівноваги підприємства.

Спеціальні оціночні показники, які необхідні для визначення положення підприємства в межах матриці фінансової рівноваги розрахуємо за алгоритмом, наведеним в табл. 3.4.

**Алгоритм визначення узагальнюючих показників результату діяльності
ПП «Емілі-Трейд» за 2022 рік**

№ з/п	Показники	Форма № 3 "Звіт про рух грошових коштів"	
		Код рядка	Сума, тис. грн.
1.	Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	3865,0
2.	Сплачені зобов'язання з податків і зборів	3115	-3343,0
3.	Сплачений податок на прибуток	3116	-177,0
4.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	-696,0
5.	Результат господарської діяльності (ряд. 1 + ряд. 2 + ряд. 3 + ряд. 4)	-	- 351,0
6.	Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-2831,0
7.	Результат фінансової діяльності (ряд. 6 – ряд. 2 – ряд. 3)	-	+ 689,0
8.	Результат фінансово-господарської діяльності (ряд. 5 + ряд. 7)	3400	+338,0

У нашому випадку, підприємство знаходиться у квадранті 3 «Нестійка рівновага» ($РГД < 0$, $РФД > 0$, $РГФД = > 0$), це свідчить про те, що ПП «Емілі-Трейд» забезпечує збереження платоспроможності лише за рахунок нарощування своєї заборгованості.

Для фінансування стабільного розвитку недостатньо власних джерел у зв'язку з низькою ефективністю господарювання та різким збільшенням фінансово-експлуатаційних потреб і інвестиційних витрат. Фінансова рівновага має нестійкий характер, назріває криза.

Нарощування заборгованості доходить до критичного рівня, посилюється ризик кредиторів підприємства. При збільшенні обсягів діяльності можуть виникнути труднощі з отриманням нових кредиторів і, як наслідок, - ще більший дефіцит джерел фінансування. Керівництву необхідно розробити заходи щодо підвищення ефективності господарювання та зниження потреби в активах.

3.2. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Наразі існує чимало нерозв'язаних питань стосовно бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Одне з найбільш проблемних – це суперечності між бухгалтерським та податковим обліком у таких напрямках, як формування резерву сумнівних боргів, облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.

Через нестабільну ситуацію в країні сьогодні більшість українських підприємств, зокрема і ПП «Емелі-Трейд», перебувають на межі фінансової кризи. Однією з найсуттєвіших проблем є криза взаємонеplateжів, яка пов'язана з великою сумою заборгованості, що існує між українськими підприємствами.

У сучасних умовах Covid-19 дуже важко забезпечити високий рівень збуту продукції і її вчасну оплату покупцями. Кризовий стан економіки змушує ПП «Емелі-Трейд» надавати свою продукцію з умовою відстрочки оплати. Несплата призводить до виникнення дебіторської заборгованості, ефективне ведення обліку, внутрішнього аналізу та управління якою стає одним з першочергових завдань підприємства.

Облік розрахунків з покупцями є однією з найважливіших та найбільш досліджуваних ділянок бухгалтерської роботи, оскільки на цьому етапі формується основна частина доходів та грошових надходжень підприємства.

Проте на сьогодні існує низка проблем стосовно цього питання, а саме:

1. Недостатня розробленість методичних підходів до класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.
2. Неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість у обсязі й вигляді, достатньому для виконання аналізу розрахунків підприємства з покупцями.
3. Непристосованість та неефективність методів обрахунку резерву сумнівних боргів відповідно до П(С)БО 10.
4. Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо його застосування з обліку розрахунків покупців та замовників.
5. Погано налагоджена система внутрішнього аналізу та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах.

6. Нерозвиненість форм рефінансування для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Тому виникає необхідність у розробленні деяких заходів щодо удосконалення обліку розрахунків з покупцями та власне дебіторської заборгованості.

Для вирішення цих проблем та вдосконалення обліку дебіторської заборгованості можна запропонувати наступні заходи:

1) використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення (до 3, 6 і 12 місяців);

2) використовувати метод розрахунку з покупцями, який широко застосовується в країнах з розвинутими ринковими відносинами, – метод надання знижок за дострокової оплати;

3) створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року. Резерв сумнівних боргів варто формувати в розрізі кожного боржника, за термінами непогашення дебіторської заборгованості та залежно від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Це дасть змогу отримувати інформацію про суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною; про суми списаної дебіторської заборгованості в межах та понад резерв сумнівних боргів; про суми заборгованості, що раніше була визнана безнадійною ;

4) збільшувати кількість покупців і замовників підприємства для зменшення масштабів ризику несплати боргів;

5) удосконалити контроль стану розрахунків з дебіторами, зокрема за простроченими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства;

6) здійснювати моніторинг потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо);

7) доцільно було б здійснювати оцінку дебіторської заборгованості за допомогою міжнародних стандартів;

9) слід своєчасно та періодично контролювати співвідношення

дебіторської заборгованості. Адже значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською створює загрозу для фінансової стабільності підприємства і потребує залучення додаткових джерел фінансування.

Облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відбивати й характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією.

Для відображення в фінансовій звітності дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги ПП «Емілі-Трейд» необхідно створювати резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства. На наш погляд, на підприємстві потрібно використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги по строках непогашення (до 3-х місяців, до 6 –и місяців, до 12-ти місяців).

ПП «Емілі-Трейд» також потрібно постійно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Адже значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування. Також доводиться впроваджувати в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми. При цьому потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси підприємства і не створювала б перепон для забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями.

Стан розрахунків з дебіторами товариства потрібно контролювати, зокрема за протермінованими заборгованостями. Це дасть можливість своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства (наприклад, протермінована заборгованість контрагентів понад три місяці).

Для організації контролю на ПП «Емілі-Трейд» можна використати робочий документ «Результати перевірки даних про реалізацію продукції для окремих покупців» (див. табл. 3.5.).

Таблиця 3.5

Результати перевірки даних про реалізацію продукції для окремих покупців на ПП «Емілі-Трейд»

№	Покупець						Інформація про реалізацію продукції						Кореспонденція рахунків				Інформація про оплату							
	назва	країна	місто	прізвище менеджера	дата початку взаємин	Кількість замовлень	договір поставки			видатковий документ			податкова накладна			за даними підприємства		за даними перевірю		дата				
							дата	№	сума, ірн.	дата	№	сума, ірн.	дата	№	сума, ірн.	дебет	кредит	дебет	кредит	за договором	фактично	№ платіж. документу	сума, ірн.	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25

Наведений документ дає змогу:

- акумулювати дані про своєчасність відвантаження продукції, оформлення первинних документів, відображення в обліку;
- аналізувати стан розрахунків з дебіторами разом із виявленням різної за строками непогашення заборгованості;
- сформулювати висновок щодо доцільності подальшої роботи з певним покупцем на підставі попередніх поставок і своєчасності його оплати тощо.

Інвентаризація розрахунків з дебіторами в товаристві проводиться в кінці року. Проводити інвентаризацію заборгованості потрібно систематично. ПП «Емілі-Трейд» має розробити схему заходів для інвентаризації розрахунків із покупцями, наприклад, у такий спосіб, як у додатку М.

Дотримуючись запропонованої схеми, пропонуємо форму документа (табл. 3.6), за допомогою якого можна виявити фактичний стан розрахунків для окремих дебіторів, здійснити його аналіз та своєчасно реагувати на можливі відхилення. Унаслідок цього ПП «Емілі-Трейд» активізує роботу відповідної служби щодо повернення наявних боргів і уникнення потенційних у майбутньому.

**Аналіз дебіторської заборгованості для окремих дебіторів
на ПП «Емілі-Трейд»**

№	Назва дебітора	Фактичний стан дебіторської заборгованості					Виставлені претензії					Кількість протермінованих місяців оплати					Примітки	
		Дата виникнення	Вид (аванс, бартер, забезпечена векселем тощо)	сума, тис. грн	документ (назва, №)	за які цінності	дата	документ	Результат (визначити відхилення)	кореспондент		0-1	1-3	3-6	6-9	9-12		Поверх 12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

Для контролю за правильністю проведення та організації інвентаризацій розрахунків з дебіторами можна використовувати робочий документ «Тест контролю правильності проведення інвентаризації» (табл. 3.7), який дасть змогу узагальнити інформацію про порушення, виявлені на підприємстві під час організації та проведення інвентаризацій.

Таблиця 3.7

Тест контролю правильності проведення інвентаризацій розрахунків із дебіторами на ПП «Емілі-Трейд»

№	Елемент вибірки	Порушення (+ / -)											Примітки
		інвентаризації розрахунків взагалі не проводяться	відсутність підписів членів інвентаризаційної комісії у документі	достовірність виправлень не підтверджена підписами членів комісії	відсутність необхідних реквізитів у зазначених розрахункових документах дебіторів	відсутність прописом кількості натуральних показників	акти звірок з дебіторами, що додаються до актів інвентаризацій не містять обов'язкових реквізитів чи взагалі відсутні	складені інвентаризаційні описи не відповідають встановленим вимогам	відсутність відображення результатів інвентаризацій (відхилень) в обліку	відсутність виділення заборгованості за строками непогашення	неправильне відображення у звітності, зофема, наведена заборгованість не розгорнута у балансі	інше	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Згодом цей документ може допомогти вжити відповідних заходів щодо усунення виявлених недоліків і відхилень.

Висновки за розділом 3

Дослідження удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю на підприємстві дає підстави зробити наступні висновки:

1. Запропонована організаційно-інформаційна модель аналізу дебіторської заборгованості забезпечує його системність та комплексність, і налічує чотири етапи: 1) визначення об'єктів, мети, завдань, вибір методів аналізу; 2) збір та підготовка джерел інформації, необхідних для проведення аналізу; 3) кількісний та якісний аналіз дебіторської заборгованості; 4) підсумковий етап.

Проведений аналіз дебіторської заборгованості засвідчив що середні залишки дебіторської заборгованості збільшилися на 508,0 тис. грн. Виручка від реалізації навпаки зменшилася на 22290,0 тис. грн. чи на 14,5 %. Відповідно тривалість обороту зросла на 5 днів, що є негативним явищем. Кількість оборотів зменшилася на 3,2 обороти, отже на ПП «Емілі-Трейд» погіршилася ситуація з повернення дебіторської заборгованості контрагентами. Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості показав, що у 2020-2022 роках кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську в середньому майже у два рази.

2. Організація обліку дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами. Облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відбивати й характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією.

Для удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, доцільно змінити її поділ за реальними термінами погашення: термінову, прострочену та відповідним чином організувати її відображення на відповідних аналітичних рахунках, що дасть можливість здійснювати контроль за виконанням договорів. ПП «Емілі-Трейд» рекомендовано застосувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення (до 3-х місяців, до 6-и місяців, до 12-и місяців).

ВИСНОВКИ

Результатом випускного кваліфікаційного дослідження є теоретичне узагальнення і вирішення науково-практичних завдань, які полягають в удосконаленні обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю на ПП «Емілі-Трейд». Одержані результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають змогу зробити такі висновки і пропозиції:

1. З метою ефективного управління наявною дебіторською заборгованістю необхідно отримувати своєчасну інформацію, яку надає система обліку та економічного аналізу. Встановлено, що нині не існує єдиного підходу до визначення сутності, причин виникнення дебіторської заборгованості. Проведений аналіз наукових досліджень надав можливість запропонувати під дебіторською заборгованістю – майнові та інші вимоги господарюючого суб'єкта до осіб, які є його боржниками в правовідносинах, що виникають за різних підстав. Таким чином, запропоноване визначення дебіторської заборгованості охоплює всю сутність дебіторської заборгованості та розширює її поняття задля уникнення неправильного або неповного його розуміння.

2. На основі узагальнення та систематизації результатів досліджень вчених-економістів запропоновано доповнити класифікацію дебіторської заборгованості наступними ознаками: по відношенню до кредитора (контрагента); за ризиком неплатежу; за реальністю виникнення; відносно підприємства. Включення запропонованих класифікаційних ознак характеризує все різноманіття видів дебіторської заборгованості й, більше того, дозволяє організувати діючу систему аналізу та контролю. Удосконалена нами класифікація розширює існуючі на сьогодні класифікації, розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу. Вона враховує основні аспекти виникнення та відображення дебіторської заборгованості в звітності, враховує різноманітність контрагентів та об'єктів.

3. Досліджено нормативно-правове забезпечення обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості. Запропоновано п'ять рівнів регламентації

нормативних документів щодо обліку дебіторської заборгованості, це допоможе правильно та оперативно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати економічний аналіз дебіторської заборгованості, щодо управління нею. Розглянуто відмінності між національними та міжнародними стандарти бухгалтерського обліку щодо порядку визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості.

4. Організація фінансового обліку дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд», ведеться у відповідності до нормативних вимог. Приватним підприємством застосовується автоматизована система обліку BAS: Бухгалтерія конфігурація «Базова», отримані реєстри дозволяють контролювати стан розрахунків з покупцями та відображати у фінансовій звітності операції з дебіторської заборгованості. Виявлені недоліки такі: не розкритий порядок групування дебіторської заборгованості за терміном її виникнення та погашення, не обраний метод розрахунку резервів сумнівних боргів. ПП «Емілі-Трейд» запропоновано внести відповідні зміни до наказу про облікову політику.

5. На підставі логічного аналізу обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості доцільно зазначити необхідність приведення у відповідність поняття сумнівної й безнадійної дебіторської заборгованості у податковому та бухгалтерському обліку, й доповнення П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» ознаками визначення безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до Податкового кодексу України, що сприятиме усуненню розбіжностей у визначеннях безнадійної дебіторської заборгованості та порядку формування й обліку резерву сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку.

6. Після внесення останніх змін до головного фінансового звіту господарюючих суб'єктів збільшилася кількість виникаючих труднощів в процесі підготовки фінансової звітності та проведення аналізу фінансового стану підприємств, що виникають через урізання, доповнення, зміну структури балансу. Дослідження породжує необхідність повернення вилученої статті «Резерв сумнівних боргів» та надання повторно статусу обов'язкових до вписування статтям переведеним до списку «вільного» подання, а саме:

дебіторська заборгованість за нарахованими доходами та дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків. Впровадження запропонованих варіантів дасть можливість об'єктивніше, повніше та чіткіше оцінювати ліквідність та платоспроможність підприємств та за допомогою балансів одних учасників господарського обороту контролювати інших в пунктах зазначення інформації про контрагентів торговельного підприємства «Емілі-Трейд». Доведено, що оптимальним програмним забезпеченням автоматизованої системи обліку дебіторської заборгованості для ПП «Емілі-Трейд» є BAS: Бухгалтерія конфігурації «Роздрібна торгівля» та «Управління торгівлею».

7. Запропонована організаційно-інформаційна модель аналізу дебіторської заборгованості, яка забезпечує його системність та комплексність, і налічує чотири етапи: 1) визначення об'єктів, мети, завдань, вибір методів аналізу; 2) збір та підготовка джерел інформації, необхідних для проведення аналізу; 3) кількісний та якісний аналіз дебіторської заборгованості; 4) підсумковий етап. Запропонована модель та розглянуті узагальнюючі аналітичні показники стану дебіторської заборгованості дають змогу провести правильний та своєчасний аналіз дебіторської заборгованості, дозволяють оцінити ефективність і збалансованість товарного кредиту і надання знижок покупцям, визначають сфери, в яких необхідно докласти додаткових зусиль для повернення боргів, дають базу для створення резерву сумнівних боргів, сприяють прогнозуванню надходження коштів.

Проведений аналіз дебіторської заборгованості засвідчив, що за досліджуваний період середні залишки дебіторської заборгованості збільшилися на 508,0 тис. грн. Виручка від реалізації навпаки зменшилася на 22290,0 тис. грн. чи на 14,5 %. Відповідно тривалість обороту дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги зросла на 5 днів, що є негативним явищем. Кількість оборотів зменшилася на 3,2 обороти, отже на ПП «Емілі-Трейд» погіршилася ситуація з повернення дебіторської заборгованості контрагентами. Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості показав, що у 2020-2022 роках кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську в середньому майже у два рази.

Основними шляхами вирішення проблем по недоотриманню коштів по дебіторській заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» є :

- проведення моніторингу стану дебіторської заборгованості шляхом залучення до нього оперативної облікової інформації;
- розрахунок економічного ефекту від застосування факторингу для рефінансування дебіторської заборгованості та зменшення ризику втрати платоспроможності та мінімізація податкових наслідків;
- розрахунок планового показника допустимого залишку дебіторської заборгованості за товари, що реалізується з відстрочкою платежу. Достовірна оцінка найбільш оптимальних термінів надання відстрочки платежу дебіторам з урахуванням обсягів реалізації товарів та тривалості її обороту.

8. Організація обліку дебіторської заборгованості на ПП «Емілі-Трейд» має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами. Облікове та аналітичне забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відбивати й характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією.

Для удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, доцільно змінити її поділ за реальними термінами погашення: термінову, прострочену та відповідним чином організувати її відображення на відповідних аналітичних рахунках, що дасть можливість здійснювати контроль за виконанням договорів. ПП «Емілі-Трейд» рекомендовано застосувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення (до 3-х місяців, до 6-и місяців, до 12-и місяців).

Наведені у випускній кваліфікаційній роботі висновки носять рекомендаційний характер і використання їх у практичній роботі підприємства, на нашу думку, має призвести до покращення його фінансово-господарської діяльності.